

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ
У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Однією з важливих проблем підготовки майбутніх психологів є формування професійної компетентності. Професійне-особистісне становлення психолога включає засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, розвиток певних якостей та здібностей, що дозволяють успішно здійснювати роботу з людьми. Тому професійна компетентність психологів передбачає вміння встановлювати контакти з людьми, створювати атмосферу довіри й доброзичливості, вести діалог, допомагати людям у вирішенні їх професійних й особистісних проблем, розуміти індивідуальні особливості людини та знаходити індивідуальний підхід для кожного.

Окремі проблеми підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності розглядаються в роботах Л.В. Долинської, Н.Б. Завініченко, В.В. Рибалки, Л.Г. Терлецької, Л.І. Уманець, Т.І. Федотюк, Н.В. Чепелевої, М.В. Шевченко та ін. **Аналіз праць**, присвячених цій проблемі, дозволяє зазначити, що особливий наголос сучасними дослідниками робиться на формуванні комунікативних якостей майбутніх психологів. У той же час недостатньо розробленою залишається проблема формуванні толерантності у майбутніх психологів, у тому числі під час професійного спілкування.

Тому **метою цієї статті** є аналіз і визначення педагогічних умов формування толерантності у майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Проблема толерантності стала об'єктом наукових досліджень відносно недавно. У сучасному глобальному світі люди відчувають потребу в розумінні людей іншої культури, релігії, цінностей, моральних норм тощо. З іншого боку, усе більшої гостроти набувають конфлікти, прояви расової та національної дискримінації, екстремізму. Все більше країн стикаються з проблемами нетерпимого ставлення одних людей до інших в умовах сучасної полікультурності суспільства. Особливо важливою є проблема подолання різних форм прояву нетерпимості серед молоді та досягнення згоди і безконфліктного спілкування у суспільстві.

Необхідністю вирішення цілої низки завдань гармонізації соціальних відносин у суспільстві й було зумовлено появу фундаментальних робіт, присвячених толерантності. Особливої уваги проблема толерантності набула у 90-х роках ХХ ст.

Резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року затверджено Декларацію принципів толерантності. Вона проголошує 16 листопада Міжнародним днем, присвяченим толерантності, який відзначається щорічно. Цією декларацією також дається визначення поняття "толерантність".

Толерантність означає "повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів вияву людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відвертість, спілкування і свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це гармонія в різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, але і політична і правова потреба. Толерантність – це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру.

Прояв толерантності, який співзвучний повазі прав людини, не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням. Це означає, що кожен вільний дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за виглядом, положенням, мовою, поведінкою й цінностями і володіють

правом жити у світі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим“ [1, с. 87].

Аналіз сучасних досліджень також дозволяє стверджувати, що саме толерантність є одним із важливих умов ефективної взаємодії між людьми (А.Г. Асмолов, С.Л. Братченко, Б.С. Гершунський, В.М. Золотухін, П.Ф. Комогоров, О.В. Скрябіна, Л.І. Уманський, Г.П. Щедровицький та ін.). Таким чином, з одного боку, толерантність є соціально важливою якістю особистості, а з іншого – перед системою освіти кожної країни постає проблема формування толерантності у своїх громадян, особливо молоді.

Це освітянське завдання підкреслюється також і в Декларації принципів толерантності: “виховання у душі толерантності слід розглядати як невідкладний імператив; у зв'язку з цим необхідно заохочувати методи систематичного й раціонального навчання толерантності, що розкривають культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні джерела нетерпимості, які лежать в основі насильства і відчуження. Політика і програми у сфері освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності й терпимості в стосунках як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями” [1, с.87]. У Декларації також підкреслюється важливість наукових досліджень у сфері виховання “у душі толерантності”.

Окремою важливою проблемою сучасної освіти у зв'язку з цим є підготовка майбутніх психологів. Для забезпечення високого рівня професіоналізму майбутніх психологів проблема толерантності має два аспекти. З одного боку, толерантність є професійно важливою якістю психолога, яка відкриває йому шлях до пізнання індивідуальних особливостей, позицій, переконань інших людей та побудови успішного спілкування з ними. Отже, формування толерантності у майбутніх психологів є невід'ємною та важливою частиною розвитку його професійної компетентності. З іншого боку, психолог має бути готовим до розв'язання проблем нетерпимого ставлення людей один до одного та розвитку толерантності у них.

У нашій роботі ми зосередимося на першому аспекті проблеми – на формуванні толерантного ставлення до інших людей у майбутніх психологів.

Робота психолога – це перш за все робота з людьми. З людьми, які мають дуже різні погляди, установки, переконання, цінності, моральні норми, характери, здібності тощо. Завдання психолога – допомогти людині у вирішенні певних особистісних та професійних проблем, у самовизначенні та самовираженні. Чи можна уявити психолога, який буде нетолерантним, нетерпимим до іншої людини? Ні. Це буде абсолютний непрофесіоналізм. Психолог має бути здатним допомагати людині, незалежно від її індивідуальних особливостей, культури, переконань, релігії, характеру тощо.

Толерантність передбачає установку на прийнятті особистості людини, на розуміння цієї людини, на відверте спілкування. В основі толерантності є повага до особистості людини, терпляче ставлення до найрізноманітніших проявів цієї особистості, до її поглядів і навіть помилок та недоліків. Це означає ставлення до іншої людини, в якому немає осуду, але є співчуття, співпереживання, розуміння цінності людської особистості та бажання допомогти.

Психолог не нав'язує своєї точки зору, не намагається повчати, домінувати. Психолог має допомогти людині зрозуміти свої помилки, змінити свою поведінку та погляди, але тільки через бажання самої людини змінитись, через її усвідомлення застарілості й помилковості своїх переконань та вчинків. Корекційну роботу психолог проводить на основі прийняття “інаковості” кожної людини як джерела її неповторності та індивідуальності.

Толерантність є важливою умовою психологічної відкритості та довіри, доброзичливого ставлення співрозмовників під час спілкування. Вона сприяє більш

глибокому пізнанню психологом різноманітних поглядів, точок зору, внутрішнього світу людини. Пізнанню без упередженості та негативних стереотипів.

Поняття “толерантність” походить від латинського *tolero*, що означає “переносити”, “терпіти”.

Відповідно до точки зору цілої низки дослідників терпимість є більш вузьким терміном та складовою частиною толерантності (О.Г. Асмолов, С.Ю. Головін, В.О. Петрицький, Г.У. Солдатова). Протилежної точки зору дотримується А.О. Реан. Він вважає, що терпимість є більш широким терміном і включає толерантність. Терпимість з його точки зору – це властивість особистості, яка пов’язана зі ставленням до різних точок зору та неупередженістю в оцінці людей і подій [2].

Ми будемо додержуватися тієї точки зору, що толерантність є більш широким терміном, який означає здатність приймати та поважати різні погляди, переконання, різну поведінку людей.

Толерантність виявляється через:

- знання про різноманітність особистісних типів і форм про вияву людської індивідуальності;
- установки, цінності людини, що розкриваються у ставленні до інших людей та соціальних груп;
- поведінці, якою характеризуються спілкування та взаємодія з іншими людьми.

С.Л. Братченко вважає, що “внутрішньою умовою толерантності” є розуміння відмінностей між людьми, їх природної неоднаковості та готовність поважати ці відмінності, а також здатність до відкритого діалогу” [3].

Л.І. Рюмшина зазначає, що проблема толерантності є проблемою особистісних установок, цінностей, смислів, оскільки, з одного боку вони складають внутрішній світ людини, її переживання, а з іншого – відповідають за мотиваційну регуляцію реальної поведінки людини [4].

Отже, основними педагогічними умовами формування толерантності у майбутніх психологів є:

- розширення загального кругозору студентів та забезпечення високого рівня професійних знань, що дозволяють глибше розуміти психічні та поведінкові особливості людини. Важливими є також розуміння громадянських прав та свобод, знання світової історії та історії Батьківщини, релігієзнавство. Для розвитку толерантності необхідні також знання етичних принципів психологічної діяльності;
- виховання студентів на засадах шанобливого та доброзичливого ставлення до особистості кожної людини, розвиток у них почуття відповідальності за свої дії;
- розвиток емпатичного розуміння іншої людини, що розкриває можливості для співчутливого ставлення до неї, а отже, стає основою толерантності;
- практичні вправи та ігри, що дозволяють відпрацьовувати уміння та навички професійного спілкування на засадах толерантного ставлення до співрозмовника;
- толерантне ставлення викладачів до своїх студентів. Прийняття педагогами особистості своїх студентів такими, якими вони є, створення умов для відкритого діалогу, повага їх думок, міркувань, переконань.

Формування толерантності у майбутніх психологів можливе лише за умови, якщо під час навчання у вищому навчальному закладі створено атмосферу толерантного, доброзичливого ставлення до особистості кожного студента, якщо викладачі демонструють готовність і бажання зрозуміти студента та активно взаємодіяти з ним для спільного досягнення цілей навчально-виховного процесу.

Таким чином, у статті проаналізовано сутність поняття толерантність та визначено основні педагогічні умови, реалізація яких дозволить сформуванню толерантності у майбутніх психологів на високому рівні.

Список літератури: 1. Декларация принципов толерантности// Век толерантности: Научно-публицистический вестник. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – 452 с. 2. *Реан А.А.* Социальная педагогическая психология // А.А. Реан, Я.Л. Коломинский. – СПб.: Питер, 1999. – 410 с. 3. *Братченко С.Л.* Введение в гуманитарную экспертизу образования // С.Л. Братченко– М.: Смысл, 1999. – 137 с. 4. *Рюмшина Л.И.* Развитие ценностного отношения учителей к толерантному педагогическому общению / Рюмшина Л.И. – Ростов-н/Д., 2002. – 29 с.

Bibliography (transliterated): 1. Deklaracija principov tolerantnosti// Vek tolerantnosti: Nauchno-publicisticheskij vestnik. – M.: Izd-vo MGU, 2001. – 452 s. 2. *Rean A.A.* Social'naja pedagogicheskaja psihologija // A.A. Rean, Ja.L. Kolominskij. – SPb.: Piter, 1999. – 410 s. 3. *Bratchenko S.L.* Vvedenie v gumanitarnuju jekspertizu obrazovanija // S.L. Bratchenko– M.: Smysl, 1999. – 137 s. 4. *Rjumshina L.I.* Razvitie cennostnogo ot-noshenija uchitelej k tolerantnomu pedagogicheskomu obweniju / Rjumshina L.I. – Ros-tov-n/D., 2002. – 29 s.

А.Г. Романовский

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ У БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье проанализировано понятие толерантности, а также значимость толерантности как составляющей профессиональной компетентности психолога. Определены основные педагогические условия формирования толерантности у будущих психологов в процессе обучения в высших учебных заведениях.

A. Romanovskiy

PEDAGOGICAL TERMS OF FORMING OF TOLERANCE FOR FUTURE PSYCHOLOGISTS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The concept of tolerance, and also meaningfulness of tolerance, is analysed in the article as to the making professional competence of psychologist. The basic pedagogical terms of forming of tolerance are certain for future psychologists in the process of teaching in higher educational establishments.

Стаття надійшла до редакційної колегії 14.07.2010